

ВІННИЦЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ МИХАЙЛА КОЦЮБИНСЬКОГО

Факультет дошкільної, початкової освіти та мистецтв
імені Валентини Волошиної
Кафедра дошкільної та початкової освіти

ДИПЛОМНА РОБОТА

на тему:

Формування естетичної культури учнів початкових класів у позаурочній виховній роботі

Студентки 2 курсу МВПЗ групи
Освітньої програми: Початкова освіта
Спеціальності: 013 Початкова освіта
Галузі знань 01 Освіта / Педагогіка
Ступеня вищої освіти: магістр
Семененко Наталія Петрівна

Науковий керівник: **Онофрійчук Людмила Миколаївна**

канд. пед. наук, ст. викл.

Розширена шкала _____

Кількість балів: _____ Оцінка: ECTS _____

Голова комісії _____

(підпис)

(ініціали, прізвище)

Члени комісії _____

(підпис)

(ініціали, прізвище)

(підпис)

(ініціали, прізвище)

(підпис)

(ініціали, прізвище)

м. Вінниця – 2019 рік

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ I. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ЕСТЕТИЧНОГО ВИХОВАННЯ ШКОЛЯРІВ У ПРОЦЕСІ МУЗИЧНО-ТЕАТРАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ....	
1.1. Психолого-педагогічні засади естетичного виховання особистості.....	7
1.2. Зміст та особливості музично-театральної діяльності	16
1.3. Функції музично-театральної діяльності у вихованні школярів.....	25
Висновки до першого розділу.....	40
 РОЗДІЛ II. МЕТОДИ ДОСЛІДЖЕННЯ ПРОЦЕСУ ЕСТЕТИЧНОГО ВИХОВАННЯ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ У МУЗИЧНО-ТЕАТРАЛЬНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ.....	 41
2.1. Діагностика естетичної вихованості школярів у музично-театральної діяльності.....	41
2.2. Педагогічні умови естетичного виховання школярів.....	43
2.3. Методи естетичного виховання молодших школярів у музично-театральній діяльності.....	47
Висновки до другого розділу.....	67
ВИСНОВКИ.....	68
ДОДАТКИ.....	71
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	81

АНОТАЦІЯ

Загальний обсяг дослідження – 78 сторінок (без додатків), 4 табл., 3 діаграми.

Естетичній освіті відводиться пріоритетна роль у формуванні багатогранної духовно, свідомої, інтелектуальної, самодостатньої особистості, тому й організація позакласної роботи у шкільній освіті України потребує модернізації та вдосконалення.

На першому етапі дослідження проаналізовано різні підходи науковців та практиків до інтерпретації понять «культура», «естетика», «естетична культура». Конкретизовано зміст – «естетична культура учнів початкової школи» та «позаурочна виховна робота»; визначено особливості естетичного виховання молодших школярів в умовах театрального гуртка, які сприяють розширенню ціннісного простору молодших школярів, формують емоційне сприйняття, інтерес до різних форм позаурочної роботи.

На другому етапі – уточнено компоненти, визначено критерії, показники та рівні сформованості естетичної культури учнів початкової школи. Обґрунтовано педагогічні умови та вивчено сучасні прийоми і методи формування естетичної культури учнів початкової школи у позаурочній виховній роботі.

За результатами дослідження зроблені висновки та внесені пропозиції щодо використання сучасних методів формування естетичної культури.

Ключові слова: естетична культура, позаурочна виховна робота, педагогічні умови, учні початкової школи.

ВСТУП

Актуальність дослідження. Гуманізація та демократизація суспільства зумовлюють зростання соціальної ролі творчої особистості з високим рівнем духовності й загальної культури. Сьогодення потребує впровадження і розвитку ефективних виховних систем й технологій. Відродження та розвиток культури, зростання її людино-творчого потенціалу є необхідною умовою повернення країни до загально-цивілізаційних засад суспільно-історичного розвитку людства.

За Концепцією художньо-естетичного виховання, нові тенденції розвитку культури інформаційного суспільства не можуть не впливати на систему освіти та виховання, яка в усі часи гнучко реагувала на соціокультурні умови і потреби.

Формування особистості – складний, багатозначний процес, який передбачає фізіологічне, психічне і соціальне становлення людини і залежить від внутрішніх і зовнішніх природних і суспільних умов.

Концептуальною ідеєю розроблення змісту освітньої галузі є цілісний художньо-естетичний розвиток особистості. Дослідження вчених свідчать про важливість розвитку емоційного світу дитини для її подальшого життя і діяльності, для інтелектуального, морального та естетичного росту. У процесі навчання учні мають долучатися до образних мов різних видів мистецтв, пізнавати своєрідність вітчизняної художньої культури.

Наукове значення мають праці вчених, в яких розглядається естетична культура особистості в цілісній структурі культури (М. Бахтін, Л. Губерський, Д. Джола, І. Зязюн, М. Каган, Л. Левчук, В. Мазепа, С. Уланова та ін.). Основу для вивчення закономірностей розвитку структурних компонентів естетичної культури особистості становлять психологічні дослідження І. Беха, О. Кононко, О. Леонтьєва, С. Рубінштейна, Б. Теплової, Д. Фельдштейна та ін.

Процес естетичного виховання школярів шляхом залучення до мистецтва досліджували видатні психологи, педагоги, мистецтвознавці минулого: Б. Асаф'єв, Ю. Боров, Б. Ліхачов, А. Макаренко, С. Русова,

В. Сухомлинський, А. Макаренко, К. Ушинський, М. Таборідзе та ін., а також сучасні вчені – І. Бех, В. Бутенко, О. Комаровська, Н. Миропольська, О. Олексюк, Г. Падалка, О. Сапожнік, Л. Сбітнева, Т. Турчин, Г. Шевченко.

Посилений науковий і практичний інтерес викликає проблема формування естетичної культури майбутніх учителів. У контексті нашого дослідження особливе значення мають: методологічні засади підготовки вчителів (В. Андрущенко, І. Бех, С. Гончаренко, Н. Ничкало та ін.); філософські концепції щодо формування культури особистості (А. Арнольдов, В. Вілков, Е. Ільєнков, Е. Маркарян, А. Щербо та ін.) й естетичного розвитку особистості (М. Каган, М. Киященко).

Актуальність проблеми, її недостатнє вивчення, обмеженість науково обґрунтованих рекомендацій з питань естетичного виховання учнів початкових класів у позаурочній діяльності зумовили вибір теми дослідження **«Формування естетичної культури учнів початкових класів у позаурочній виховній роботі»**.

Об'єкт дослідження – процес формування естетичної культури школярів.

Предмет дослідження – методи формування естетичної культури школярів початкових класів у позаурочній виховній роботі.

Мета дослідження – теоретично обґрунтувати та дослідити основні методи формування естетичної культури школярів початкових класів у позаурочній виховній роботі.

Відповідно до мети дослідження визначені наступні **завдання**:

1. Дослідити стан проблеми в педагогічній теорії та виховній практиці.
2. З'ясувати та уточнити сутність понять «естетична культура» та «позаурочна діяльність» молодших школярів.
3. Визначити критерії та показники рівнів сформованості естетичної культури молодших школярів.
4. Обґрунтувати педагогічні умови, якими забезпечується ефективність процесу формування естетичної культури учнів початкових класів.

5. Систематизувати методи формування естетичної культури учнів початкових класів у позаурочній виховній роботі.

Відповідно до поставлених завдань було використано комплекс **методів:** *теоретичні* – аналіз філософської, психолого-педагогічної, мистецтвознавчої літератури, узагальнення програм естетичного виховання та освіти школярів, розробка методики естетичного виховання учнів початкових класів у процесі позаурочної виховної діяльності; *емпіричні* – педагогічне спостереження, анкетування, тестування, бесіди, вивчення і узагальнення педагогічного досвіду у сфері позаурочної роботи та її вплив на естетичне виховання молодших школярів у сучасних загальноосвітніх навчальних закладах.

База дослідження: ЗШ I-III ст. №12 Вінницької міської ради.

Апробація результатів дослідження: Основні теоретичні та практичні результати роботи представлені у публікаціях: «Сучасні аспекти підготовки майбутніх вчителів початкової школи до розвитку творчих здібностей школярів» (Зб. матеріалів III Міжнародної науково-практичної Інтернет-конференції «Актуальні проблеми формування творчої особистості педагога в контексті наступності дошкільної та початкової освіти» (м. Вінниця, 17-18 квітня 2019 року); «Методи естетичного виховання школярів у процесі позаурочної діяльності» (Зб. матеріалів міжнародної науково-практичної конференції «Стан та перспективи розвитку педагогіки та психології в Україні та світі» (м. Київ 6-7 жовтня 2019 р.).

Структура та обсяг роботи. Магістерська робота складається зі вступу, двох розділів, висновків, списку використаних джерел, додатків. Загальний обсяг дипломної становить 78 сторінок (без додатків).

ВИСНОВКИ

Проблема виховання творчого, ініціативного, дієздатного молодого покоління є особливо актуальною, адже надто важливим стає залучення дітей до гуманістичної життєдіяльності, до творчості, яка є чинником становлення особистості, її самовираження та запорукою успішних перетворень суспільства в майбутньому. Проведене дослідження дає підстави зробити такі **висновки:**

1. Проблема естетичного освоєння дитиною світу в процесі художньої творчості завжди була предметом уваги наукової думки. Важливе місце в педагогічних ідеях минулого посідають рекомендації щодо створення умов для розкриття природних здібностей дітей: збагачення їхнього чуттєвого досвіту, розвитку спостережливості, уяви, фантазії, включення у процес естетичного виховання та вивчення своєрідності народних свят. Сьогодні ці положення набули особливого значення.

2. На основі аналізу наукових джерел визначено поняття «естетична культура» (здатність особистості до повноцінного сприймання, правильного розуміння прекрасного у мистецтві і дійсності, прагнення й уміння будувати своє життя за законами краси) та її структурні компоненти: емоційно-оцінний, художньо-пізнавальний, творчо-діяльнісний. Цілісність структури забезпечується їх взаємозв'язком і взаємозалежністю.

Визначено, що позаурочна виховна робота – це процес, що організовується педагогічним колективом школи у вільний від навчання час, в умовах, які є комфортними для школярів, і спрямовується на задоволення різноманітних пізнавальних інтересів та освітніх запитів дітей. Позаурочна робота на всіх етапах експериментального дослідження виконує випереджальну й прогностичну функції. Особливість такої роботи полягає у тому, щоб у центрі уваги була особистість дитини, її потреби, інтереси.

3. На констатувальному етапі нашого дослідження були виокремлені критерії та показники формування естетичної культури дітей молодшого шкільного віку в процесі позаурочної виховної роботи: емоційно-оцінний

(уміння співпереживати і отримувати насолоду від естетичних цінностей), художньо-пізнавальний (сформованість художньо-естетичного кругозору) та творчо-діяльнісний (вміння й навички в творчій діяльності).

4. Переорієнтація позаурочної роботи середньої загальноосвітньої школи на формування естетичної культури учнів початкової школи реалізується за дотримання наступних загально-педагогічних умов:

- творчої взаємодії вчителя та учнів;
- використання виховного потенціалу сім'ї з метою стимуляції художньо-творчої активності дітей;
- забезпечення творчої самореалізації кожного вихованця на основі поступового розширення естетичного досвіду.

5. Відповідно до мети і завдань дослідження вивчено методи формування естетичної культури молодших школярів в умовах позаурочної роботи. До них відносимо методи: порівняння, варіювання, роздумів про мистецький твір, асоціативного пошуку, збагачення та корекції емоційно-перцептивного досвіду та ін.

Результатом науково-дослідної роботи стало розуміння важливості формування естетичної культури молодших школярів, оскільки такий підхід дозволяє поєднати теорію з практикою, підвищити загальний інтелектуальний і творчий рівень дітей.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бахтин М. М. Философия дела // Философия и социология науки и техники / М. М. Бахтин. - М., 1996. – 184 с.
2. Безрукова В. С. Педагогика: Учеб. Для инженеров / В. С. Безрукова. – Екатеринбург: Регион Института развития обл. образование, – 2000. – 340 с.
3. Бех І. Д. Особистісно зорієнтоване виховання: Науково-метод. посібник / І. Д. Бех – К.: ІЗМН, 1998. – 204 с.
4. Ветлугіна Н. О. Музичний розвиток дитини / Н. О. Ветлугіна. – К. : Музична Україна, 2004. – С. 163-165.
5. Видгоф В. М. Целостность эстетического сознания: деятельный подход (Опыт философского анализа) / В. М. Видгоф – Томск: Изд-во Томск. ГУ, 1922.– 153 с.
6. Вилюнас В. К. Психологические механизмы мотивации человека. – 4-е изд. / В. К. Вилюнас – М.: Изд-во МГУ, 1998. – 288 с.
7. Витковская Н. С. Формирование эстетической культуры младших школьников / Н. С Витковская., А. Б Щербо. – К.: Рад. школа, 1980. – 149 с.
8. Волкова А. С. Эстетическое воспитание в процессе изучения географии / А. С. Волкова – М.: Педагогика, 2001. – С. 16.
9. Гітун Н.І. Естетичне світопереживання в життєдіяльності людини: Автореф. дис. ... канд філ. наук: 09.00.08 / Н. І. Гітун / Київський ун-т ім. Тараса Шевченка. – К., 1999. – 43 с.
10. Говорун Д. И. Творческое воображение и эстетические чувства / Д.И. Говорун – К.: Вища школа, 1990. – 143 с.
11. Головская М. Г. Разработка комбинированных методов регуляции эмоционального состояния ученика / М.Г. Головская // Диагностика и регуляция эмоциональных состояний. – М., 1990. – Ч. 1. – С. 111-124.

- 12.Голдовский Б. П. Театр кукол Украины. / Б. П. Голдовский, С. А. Смелянская. – Сан-Франциско : Изд-во International Press, 1998. – 274 с.
- 13.Гончаренко М. В. Проблемы эстетического воспитания. Нариси теорії. / М.В. Гончаренко. – К.: Мистецтво, 2006. – 224 с.
- 14.Демченко О. П. Особливості організації конкурсу як дієво-практичної форми виховання молодших школярів / Демченко О. П. // Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського. Серія: Педагогіка і психологія // зб. наукових праць. – Випуск 34 / [редкол.: В. І. Шахов (голова) та ін.]. – Вінниця: ТОВ фірма «Планер», 2011. – С. 265-269.
- 15.Джола Д. М. Теорія і методика естетичного виховання школярів / Д.М Джола., А. Б. Щербо – К., 1998. – 390 с.
- 16.Жупанин С.І. Естетичне виховання молодших школярів засобами пейзажної лірики: Дис. ... канд. пед. наук: 13.00.01. / С. І. Жупанин – К., 1983. – 190 с.
- 17.Загальні питання естетичного виховання в школі / за ред. В. Н. Шацької. – К.: Просвіта, 2000. – №9 – С. 43.
- 18.Зверев И. Д. Экологическое и эстетическое сознание школьников / И.Д. Зверев. – М.: Педагогика, 1996. – С. 29.
- 19.Зись А. Ю. В поисках художественного смысла / А. Я. Зись. - М.: Мысль, 2001. – 349 с.
- 20.Зязюн И. А. Мир и украинская молодежь накануне XXI века / И. А. Зязюн // Трибуна. - 1997. - № 5-6. – С. 20-22.
- 21.Краткий словарь по эстетике: Книга для учителя / Под ред. М. Ф. Овсянникова. - М.: Просвещение, 1993. – С. 126.
- 22.Крутецкий В. А. Психология / В. А. Крутецкий. – [2-е изд.]. – М.: Просвещение, 1986. – С. 64.
- 23.Кучерюк Д. Ю. Естетичне сприйняття предметного середовища / Д. Ю. Кучерюк– К.: Наукова думка, 1973. – 143 с.

- 24.Лановенко О. П. Художественное восприятие: опыт построения общетеоретической модели / О.П. Лановенко– К.: Наукова думка, 2000. – 245 с.
- 25.Левин В. В. Воспитание творчеством / В В. Левин. – Томск: Пеленг, 1993. – С. 56.
- 26.Лановик М. Українська усна народна творчість: Підручник / М. Лановик. – К.: Знання – Прес, 2001. – 169 с.
- 27.Левчук Т. Л. Основи естетики: Навч. Посібник / Т.Л. Левчук, О.І. Оніщенко. – К.: Вища школа, 2000. – 271с.
- 28.Лемківський М. В. Історія педагогіки / М. В. Лемківський, О.М. Микитюк. – Харків: Фолио, 2002. – С. 176-179.
- 29.Леонтьев А. Н. Деятельность. Сознание. Личность. / Леонтьев А.Н. – М.: Политиздат, 1975. – С.34-36.
- 30.Лещенко М. П. Зарубіжні технології підготовки учителів до естетичного виховання / М.П Лещенко. – К., 1995. – 174 с.
- 31.Лещенко М. П. Естетичне виховання молодших школярів / М.П. Лещенко // Початкова школа. – №12. – 1998. – С. 64-66.
- 32.Лихачев Д. Б. Теория эстетического воспитания школьников / Д. Б. Лихачев – М.: Просвещение, 1989. – С. 30.
- 33.Масол Л.М., Ганнусенко Н.І. Художньо-естетичне виховання школярів у позаурочній діяльності // Шкільний світ. – 2002. – №11. – (дод.). – С. 1-16.
- 34.Матюшкин А. М. Концепция творческой одаренности / А. М. Матюшкин // Вопросы психологии. – 1989. – №6. – С. 74-81.
- 35.Мейлах Б.Р. Новое в изучении художественного творчества. (Пробл. комплекс. подхода) / Б. Р. Мейлах, Е.И. Высочина. – М.: Знание, 1983. – 64 с.
- 36.Мелик-Пашаев А. А. Педагогика искусства и творческие способности / А.А. Мелик-Пашаев. – М.: Знание, 1994. – 96 с.

- 37.Мойсеюк Н.Є. Педагогіка: навч. посіб. / Неля Євстихіївна Мойсеюк.– К. : ВАТ «КДНК», 2001. – 608с.
- 38.Нікітін Б. П. Развивающие игры /Нікітін Б.П. – М.: Педагогика, 2003. – С.2-9.
- 39.Олесюк Л. И. Учителі дітей любить прекрасное. (Из опыта работы учителей 1-4 кл.) / Л.И. Олесюк– К.: Рад. школа, 1989. – 127 с.
- 40.Ольшанникова А. Е. Эмоции и воспитание / А. Е. Ольшанникова. – М.: Знание, 1993. – 80 с.
- 41.Онофрійчук Л. М. Розвиток естетичної культури школярів у процесі позакласної музичної діяльності / Л. М. Онофрійчук //Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання у підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми// Зб. наук. пр. — Випуск 41 /Редкол. — Київ-Вінниця: ТОВ фірма «Планер», 2015. — 505 с. — 115-120.
- 42.Онофрійчук Л. М. Комплексне застосування засобів виразності у створенні художнього образу лялькового театру / Л. М. Онофрійчук // Наукові записки. Вип. 9. (Серія : Педагогіка і психологія). – Вінниця : ВДПУ, 2004. – С. 77-81.
43. Онофрійчук Л. М. Соціалізація школярів засобами театралізованих ігор / Україна-Польща: економічні та соціальні виклики 2030: електронний Збірник матеріалів Міжнародної міждисциплінарної конфе-ренції (Варшава, Польська Республіка), Варшава, 2017. С. 145-148.
- 44.Оуэн О. Новое существование человека на земле // История зарубежной педагогики: Хрестоматия. Сост. Н. Б. Мцедлидзе и др. 2-е изд. доп. – Н.: Просвещение, 1986. – 280 с.
- 45.Педагогика: Учебник. Пособие на завод. РЕД. Подготовка. Учреждения / В. А. Сластенин, И. Ф. Исаев, А. И. Мищенко, Е. Н. Шиянов. - М. : Школьная пресса, 1998. – 512 с.
- 46.Петрова Г. А. Вопросы эстетической подготовки будущих учителей / Г.А/ Петрова. – Казань: Казанск. ун-т, 2003. – 199 с.

- 47.Печко Л. П. Формирование эстетического видения природы / Л.П Печко.
// Педагогика. – 1999. – №2. – С. 31-33.
- 48.Подласый И. П. Педагогика. Новый курс: учебник для студента. РЕР.
Университеты: в 2 кн. / И. П. Подласый // Книга. 2: процесс образования.
- М.: ВЛАДОС, 2000. – 256 с.
- 49.Полякова Т. Н. Какая школа нужна театру? / Т. Н. Полякова // Искусство
в школе. – 2005. – № 5. – С. 29-31.
- 50.Савин Н. В. Педагогика: Учеб. Пособие на завод. РЕР. Школы /
Н.В. Савин. - М.: Просвещение, 1999. – 312 с.
- 51.Сідорова І. С. Формування естетичної культури студентів педагогічних
університетів у позааудиторній художній діяльності: дис. ... кандидат
педагогічних наук: 13.00.04 / І.С. Сідорова: Уманський державний пед-
т-н ім. П.Тичини - У., 2013. – с.16.
- 52.Сухомлинський В.О. Вибрані твори: у 5 т. Т. 3. / В.О. Сухомлинський –
К.: Рад. шко-ла, 1987. – С. 247.
- 53.Ушинський К. Д. Рідне слово // Твори у 6-ти т. / К.Д Ушинський – К.:
Рад. школа, 1985. – Т.1.– С.265-278.
- 54.Столяренко Л. Д. Педагогика / Л. Д. Столяренко. - Ростов-на-Дону:
Феникс, 2000. – 448 с.
- 55.Харламов И. Ф. Педагогика: Учеб. Пособие / И. Ф. Харламов. - 4-е изд.,
Перераб. И доп. - М.: Гардарики, 2000. – 519 с.
- 56.Фохт-Бабушкин Ю. И. Искусство и духовный мир человека:
Особенности воздействия искусства на личность / Ю. И. Фохт-
Бабушкин – М.: Знание, – 2001. – 110 с.
- 57.Шевченко Г. П. Эстетическое воспитание в школе: Учебно-
методическое пособие / Г.П Шевченко/ – К.: Радянська школа, 1986. –
144 с.
- 58.Шендрик А.И. Теория культуры: Учеб. Пособие для вузов/ А.И.
Шендрик- М.: ЕДИНСТВО- ДАНА, Единство, 2002. – 519 с.
- 59.Щетинин М. П. Объять необъятное / М. П Щетинин. – М.: Педагогика.

- 1996. – 176 с.
60. Щукина Г. И. Педагогические проблемы формирования познавательных интересов учащихся / Галина Ивановна Щукина; АПН СССР.–М.: Педагогика, 1988. – 203, [2] с.
 - 61.Эльконин Д. Б. Избранные психологические труды / Д. Б. Эльконин – М.: Педагогика . – 1989. – 475 с.
 - 62.Эстетика: Словарь / Под общей ред. А.А. Беляева и др. – М.: Политиздат, 1989. – 447 с.
 - 63.Эстетика: обучение. Пособие / М. П. Колесников, О. В. Колесникова В. О. Лозова и др .; под ред. В. О. Лозовой - К .: Юринком Интер, 2005. – С. 5
 - 64.Эстетическая культура и эстетическое воспитание / Сост. К. С. Лобковская. – М.: Просвещение, 2006. - 304 с.
 - 65.Эстетическое развитие и воспитание молодежи / под ред. О. В. Лармина. - М .: Изд-во МГУ, 1998. – С. 259.
 - 66.Ястребова Н. Я. Тип личности как актуальная проблема эстетического воспитания молодежи. Сб. Искусство и эстетическое воспитание молодежи. / Н.Я. Ястребова– М.: Наука, 1984.
 - 67.Arnheim R. The creative process // Psychologics Beitrage, 1967. – Vol.6. – №3-4. P.376.
 - 68.Aesthetics: Dictionary / Under total. Ed. A. A. Belyaeva et al. – М. : Politizdat, 1989. – 447 p.
 - 69.GIBSON R. The Education of Feeling // The Symbolic Order. London, 1988. - P. 53 – 61.
 - 70.Guilford J. P. Traits of Creativity / J. P. Guilford // Creativity and its Cultivation / Ed. H. Anderson. N. Y. : Harper and Brothers, 1959. P. 142-161.
 - 71.Onofrichuk L.M., Sidorova I. S. Conceptual approaches to the formation of the basics of students aesthetic culture /Development and modernization of pedagogical and psychological sciences: experience of Poland and prospects of Ukraine: Collective monograph

- 72.Методика підготовки майбутніх учителів початкових класів до формування естетичного досвіду молодших школярів URL: <https://works.doklad.ru/view/UYD5OmFKXNE/29.html>
- 73.<https://cyberleninka.ru/article/v/k-voprosu-ob-esteticheskoy-kulture-i-esteticheskom-vospitanii-shkolnikov>
- 74.Омеляненко В.Л., Кузьмінській А.І. Колективні творчі справи. URL: https://pidruchniki.com/18540516/pedagogika/kolektivni_tvorchy_spravi_kts